

University of Groningen

Heilige gezangen

van der Knijff, Jacobus

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2018

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

van der Knijff, J. (2018). *Heilige gezangen: Herkomst, ontwikkeling en receptie van de lofzangen in het psalmboek van Dathenus en de 'Eenige Gezangen' in de Staatsberijming van 1773*. Rijksuniversiteit Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Heilige gezangen

Voor Hanna, Gerhard, Leonard, Willemijn, Joachim en Boudewijn

De uitgave van dit proefschrift is mede mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van de volgende fondsen en stichtingen:

Stichting Deddens-Koppefonds
Stichting Gilles Hondius Foundation
J.E. Jurriaanse Stichting
RDO Balije van Utrecht
Stichting Zonneweelde

Illustratie voorkant: Het begin van de collectie lofzangen in een editie van de psalmberijming van Dathenus uit 1579 (Antwerpen MPM, O.B.1.1).

Jaco van der Knijff

Heilige gezangen. Herkomst, ontwikkeling en receptie van de lofzangen in het psalmboek van Dathenus en de 'Eenige Gezangen' in de Staatsberijming van 1773

© Labarum Academic, Apeldoorn 2018

Omslagontwerp: José van der Meer

Vormgeving: Corné van der Horst

Cd-productie: Excellent Recordings

ISBN 978 94 0290 6332

NUR 704-050

www.labarum.nl

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.



rijksuniversiteit
 groningen

Heilige gezangen

Herkomst, ontwikkeling en receptie van de lofzangen in het psalmboek van Dathenus en de 'Eenige Gezangen' in de Staatsberijming van 1773

Proefschrift

ter verkrijging van de graad van doctor aan de
Rijksuniversiteit Groningen
op gezag van de
rector magnificus prof. dr. E. Sterken
en volgens besluit van het College voor Promoties.

De openbare verdediging zal plaatsvinden op

donderdag 5 juli 2018 om 14.30 uur

door

Jacobus van der Knijff

geboren op 16 november 1976
te Moerkapelle

Promotor

Prof. dr. A.L. Molendijk

Copromotor

Dr. J.R. Luth

Beoordelingscommissie

Prof. dr. H. van den Belt

Prof. dr. B.A.M. Ramakers

Prof. dr. H.J. Selderhuis

Inhoud

| | |
|---|----|
| Woord vooraf | 11 |
| Inleiding | 15 |
| Situatieschets: geheimzinnige gezangen | 15 |
| Het onderzoek: de stand van zaken | 21 |
| De lacunes | 32 |
| Vraagstelling en studieopzet | 35 |
| Begripsbepaling en werkwijze | 38 |
| Hoofdstuk I | |
| Gezangen: de voorgeschiedenis | 43 |
| I.1 Gezangen tot de 16e eeuw | 44 |
| I.1.1 Oude en Nieuwe Testament | 45 |
| I.1.2 Vroege Kerk en middeleeuwen | 46 |
| I.1.2.1 Oden en cantica | 47 |
| I.1.2.2 Hymnen | 51 |
| I.1.2.3 Gezangen van geloof, gebed en gebod | 53 |
| I.1.2.4 Psalters | 55 |
| I.2 Gezangen in de zestiende-eeuwse calvinistische Reformatie | 59 |
| I.2.1 Inleiding | 59 |
| I.2.2 Het Geneefse Psalter | 61 |
| I.2.3 De Nederlandse psalmberijmingen | 67 |
| I.2.3.1 De Souterliedekens | 68 |
| I.2.3.2 Jan Utenhove | 70 |
| I.2.3.3 Lucas de Heere | 72 |
| I.2.3.4 Petrus Dathenus | 74 |
| I.2.3.5 Marnix van Sint-Aldegonde | 75 |
| I.2.3.6 Balans | 79 |
| I.3 Conclusie | 81 |
| Hoofdstuk II | |
| De lofzangen in het psalmboek van Dathenus (1566) | 83 |
| II.1 Dathenus' psalmberijming van 1566 | 84 |
| II.1.1 Ontstaan | 84 |
| II.1.2 Eerste druk | 87 |
| II.1.3 Bronnen en werkwijze | 88 |
| II.2 De collectie 'ander lofsanghen' | 90 |
| II.2.1 De presentatie in het geheel van het psalmboek | 90 |
| II.2.2 De herkomst | 93 |
| II.2.2.1 De gezangen uit het Geneefse Psalter | 93 |
| II.2.2.2 De gezangen van Utenhove | 95 |
| II.2.2.3 De overige gezangen | 96 |

| | |
|---|-----|
| II.2.3 Balans | 99 |
| II.3 Het 'Boskoopse boekje' van 1566 | 101 |
| II.3.1 Herkomst | 101 |
| II.3.2 Inhoud | 103 |
| II.3.3 Verhouding tot Dathenus' lofzangen | 107 |
| II.3.4 Balans | 112 |
| II.4 Dathenus' lofzangen in perspectief | 113 |
| II.4.1 De kloostertraditie | 113 |
| II.4.2 De Souterliedekens | 113 |
| II.4.3 De Utenhovetraditie | 114 |
| II.4.4 De Franse traditie | 116 |
| II.4.5 De Engelse traditie | 117 |
| II.4.6 De Duitse traditie | 118 |
| II.4.7 Balans | 120 |
| II.5 Conclusie | 122 |

Hoofdstuk III

| | |
|--|-----|
| De lofzangen in Dathenus' psalmboek tussen 1566 en 1773 | 123 |
| III.1 De periode 1566-1572 | 125 |
| III.1.1 De psalmboeken | 125 |
| III.1.2 De gezangen | 133 |
| III.2 De periode 1572-1585 | 141 |
| III.2.1 De psalmboeken | 141 |
| III.2.2 De gezangen | 145 |
| III.3 De periode 1585-1600 | 154 |
| III.3.1 De psalmboeken | 154 |
| III.3.2 De gezangen | 157 |
| III.4 De periode 1600-1648 | 160 |
| III.4.1 De psalmboeken | 160 |
| III.4.2 De gezangen | 165 |
| III.5 De periode 1648-1702 | 176 |
| III.5.1 De psalmboeken | 176 |
| III.5.2 De gezangen | 179 |
| III.6 De periode 1702-1773 | 190 |
| III.6.1 De psalmboeken | 190 |
| III.6.2 De gezangen | 191 |
| III.7 Conclusie | 197 |

Hoofdstuk IV

| | |
|--|-----|
| De receptie van Dathenus' lofzangen in kerk en maatschappij tussen 1566 en 1773 | 201 |
| IV.1 De periode 1566-1600 | 205 |
| IV.1.1 Kerkelijke besluiten en gebruiken | 205 |
| IV.1.1.1 Centraal | 205 |
| IV.1.1.2 Regionaal en lokaal | 208 |
| IV.1.2 Alternatieve berijmingen | 212 |

| | | |
|------------|---|-----|
| IV.1.3 | Citaatfrequentie van gezangen en melodieën | 216 |
| IV.1.3.1 | Overname gezangen | 216 |
| IV.1.3.2 | Hergebruik melodieën | 220 |
| IV.1.4 | Muzikale bewerkingen | 222 |
| IV.1.5 | Het publieke domein | 222 |
| IV.1.6 | Balans | 223 |
| IV.2 | De periode 1600-1650 | 226 |
| IV.2.1 | Kerkelijke besluiten en gebruiken | 226 |
| IV.2.1.1 | De aanloop naar de synode van Dordrecht 1618-1619 | 226 |
| IV.2.1.1.1 | Provinciaal, regionaal en lokaal | 226 |
| IV.2.1.1.2 | Utrecht en de bundel Hymni (1615) | 228 |
| IV.2.1.2 | De synode van Dordrecht 1618-1619 | 232 |
| IV.2.1.3 | Na de synode van Dordrecht | 237 |
| IV.2.1.3.1 | Provinciaal | 237 |
| IV.2.1.3.2 | Regionaal en lokaal | 239 |
| IV.2.2 | Alternatieve berijmingen en vertalingen | 240 |
| IV.2.2.1 | Alternatieve berijmingen | 240 |
| IV.2.2.2 | Vertalingen | 244 |
| IV.2.3 | Citaatfrequentie van gezangen en melodieën | 247 |
| IV.2.3.1 | Overname gezangen | 247 |
| IV.2.3.2 | Hergebruik melodieën | 249 |
| IV.2.4 | Muzikale bewerkingen | 251 |
| IV.2.5 | Het publieke domein | 253 |
| IV.2.5.1 | Publieke muziek | 253 |
| IV.2.5.2 | Geschriften | 255 |
| IV.2.5.2.1 | Arnoldus Oortcampius 1629 | 255 |
| IV.2.5.2.2 | Isaac Beeckman 1604-1634 | 256 |
| IV.2.5.2.3 | Gisbertus Voetius 1641 | 257 |
| IV.2.5.2.4 | Constantijn Huygens 1641 | 258 |
| IV.2.6 | Balans | 260 |
| IV.3 | De periode 1650-1700 | 262 |
| IV.3.1 | Kerkelijke besluiten en gebruiken | 262 |
| IV.3.2 | Alternatieve berijmingen en vertalingen | 263 |
| IV.3.2.1 | Alternatieve berijmingen | 263 |
| IV.3.2.2 | Vertalingen | 267 |
| IV.3.3 | Citaatfrequentie van gezangen en melodieën | 269 |
| IV.3.3.1 | Overname gezangen | 269 |
| IV.3.3.2 | Hergebruik melodieën | 272 |
| IV.3.4 | Muzikale bewerkingen | 274 |
| IV.3.5 | Het publieke domein | 276 |
| IV.3.5.1 | Publieke muziek | 276 |
| IV.3.5.2 | Geschriften | 276 |
| IV.3.5.2.1 | Gisbertus Voetius 1663 | 276 |
| IV.3.5.2.2 | Jacobus Koelman 1678 | 280 |
| IV.3.5.2.3 | Heinrich Ludolf Benthem 1698 | 283 |
| IV.3.6 | Balans | 284 |

| | |
|---|-----|
| IV.4 De periode 1700-1773 | 285 |
| IV.4.1 Kerkelijke besluiten en gebruiken | 285 |
| IV.4.1.1 Drenthe | 285 |
| IV.4.1.2 Groningen | 286 |
| IV.4.1.3 Orden van teksten | 288 |
| IV.4.2 Alternatieve berijmingen en vertalingen | 290 |
| IV.4.2.1 Alternatieve berijmingen | 290 |
| IV.4.2.2 Vertalingen | 294 |
| IV.4.3 Citaatfrequentie van gezangen en melodieën | 296 |
| IV.4.3.1 Overname gezangen | 296 |
| IV.4.3.2 Hergebruik melodieën | 297 |
| IV.4.4 Muzikale bewerkingen | 298 |
| IV.4.5 Het publieke domein | 302 |
| IV.4.5.1 Publieke muziek | 302 |
| IV.4.5.2 Geschriften | 303 |
| IV.4.5.2.1 François Halma 1708/1712 | 303 |
| IV.4.5.2.2 Andreas Andriessen 1756 | 306 |
| IV.4.6 Balans | 307 |
| IV.5 Conclusie | 310 |

Hoofdstuk V

| | |
|---|-----|
| De collectie 'Eenige Gezangen' van 1773 | 315 |
| V.1 De gezangen in het werk van de Staatscommissie | 320 |
| V.1.1 Bezinning | 320 |
| V.1.2 De keuze van de gezangen | 328 |
| V.1.3 Het bewerken van de gezangen | 330 |
| V.1.4 De collectie: naam en volgorde | 333 |
| V.1.5 De 'Eenige Gezangen' en de vraag naar evangelische liederen | 335 |
| V.2 De gezangen in het psalmboek | 341 |
| V.2.1 De 'Eenige Gezangen' in druk | 341 |
| V.2.2 De gezangen in de registers | 343 |
| V.3 De ontvangst van de 'Eenige Gezangen' | 345 |
| V.3.1 Invoering van het psalmboek en gelegenheidspreken | 345 |
| V.3.2 Kerksang | 347 |
| V.3.3 Koraalboeken | 349 |
| V.4 Conclusie | 352 |

Hoofdstuk VI

| | |
|---|-----|
| De 'Eenige Gezangen': herkomst, ontwikkeling, inhoud | 355 |
| VI.1 De Tien Geboden | 357 |
| VI.2 De Lofzang van Maria | 368 |
| VI.3 De Lofzang van Zacharias | 376 |
| VI.4 De Lofzang van Simeon | 387 |
| VI.5 Het Gebed des Heeren | 392 |
| VI.6 De eerste berijming van de XII. Artikelen des Geloofs | 401 |
| VI.7 De tweede berijming van de XII. Artikelen des Geloofs | 407 |

| | |
|---|-----|
| VI.8 Bedezang voor de Predikatie | 416 |
| VI.9 Morgenzang | 423 |
| VI.10 Bedezang voor het Eeten | 430 |
| VI.11 Dankzang na het Eeten | 439 |
| VI.12 Avondzang | 445 |
| VI.13 Een Eigen Geschrift van David | 454 |
| VI.14 Conclusie | 465 |
| Hoofdstuk VII | |
| De ontwikkeling en receptie van de 'Eenige Gezangen' na 1773 | 471 |
| VII.1 De lofzangen van Dathenus | 471 |
| VII.2 De 'Eenige Gezangen' | 473 |
| VII.3 Populariteit en gebruik van de afzonderlijke gezangen | 482 |
| VII.3.1 Citaatfrequentie in andere liedbundels | 482 |
| VII.3.2 Psalmbriefjes | 484 |
| VII.3.3 Koraalboeken | 486 |
| VII.3.4 Gesproken gebeden | 487 |
| VII.4 De waardering van de 'Eenige Gezangen' | 488 |
| VII.4.1 De Afscheiding | 488 |
| VII.4.2 Abraham Kuypers en de gereformeerden | 490 |
| VII.4.3 De Christelijke Gereformeerde Kerken | 492 |
| VII.4.4 De Gereformeerde Bond | 494 |
| VII.4.5 De Gereformeerde Gemeenten (in Nederland) en de GBS | 497 |
| VII.4.6 Balans | 499 |
| VII.5 Conclusie | 500 |
| Slotbeschouwing | 503 |
| Gebruikte afkortingen | 508 |
| Bibliografie | 513 |
| I. Lijst edities psalmboek Dathenus 1566-1773 | 513 |
| II. Geraadpleegde bronnen en literatuur | 563 |
| Summary | 598 |
| Naamregister | 604 |
| Bijlage cd 'Heilige gezangen' | 617 |
| Verantwoording illustraties | 622 |
| Curriculum vitae | 623 |